

СТАНОВИЩЕ

**от Ивайло Дончев Беев – доцент, катедра „Икономикс”, ОИФ на УНСС,
доктор „Политическа икономия (микроикономка и макроикономика)”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3.8. Икономика

Основание изготвяне на становището: член на научно жури по процедура за придобиване на ОНС „доктор“, съгласно Заповед №139/21.06.2022 г. на Ректора на ВУЗФ

Автор на дисертационния труд: Георги Янчев Момчилов.

Тема на дисертационния труд: ФИНАНСОВИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Научен ръководител: проф.д-р Юлия Добрева

1. Общо описание на представените материали

Съгласно Заповед №139/21.06.2022г. на Ректора на ВУЗФ, с която е определен състав на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Финансови и управленски аспекти на отчетността за устойчиво развитие“, разработен от Георги Янчев Момчилов – докторант (на самостоятелна подготовка) към катедра „Финанси и застраховане“, са ми предоставени необходимите материали по процедурата, а именно: Автореферат (на дисертационния труд); Дисертационен труд (горецитран); Автобиография на кандидата; както и други необходими документи (вкл. презентация на дисертационния труд).

Материалите са предоставени от административен сътрудник на ВУЗФ по електронен път (на служебната електронна поща).

2. Кратки биографични данни за кандидата

Докторант Момчилов има магистърска степен по финанси от УНСС (1996г.). след завършването си е специализирал (в професионалната си област) и се е обучавал в едни от най-престижните университети, а именно: **University of Buckingham (2001г.), Harvard University (2017г.), Oxford University (2017г.)**.

Професионалната си кариера започва още по време на обучението си в УНСС. Заема управленски позиции в едни от най-престижните финансови институции у нас. Има успешна кариера и в чужбина.

Зачислен е в свободна форма на обучение в ОНС „доктор“ – в докторска програма „Финанси, застраховане и осигуряване“ във ВУЗФ с научен ръководител проф. д-р Юлия Добрева. В срока на обучение е изпълнил ангажиментите си по плана си за обучение, като е отчислен с право на защита (съобразно приложимия ред).

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен в обем от 202 нестандартни машинописни страници, като 156 от тях – основен текст. Структуриран е в три глави, съдържа Увод и Заключение, както и представяне на ползваната литература – в обособена част „Библиография“ (съдържаща близо 200 източника), както и три Приложения. Цитирането е по правилата и е направено в съответствие с добрите академични практики.

В частта „Увод“ са представени основните (и изискуеми) инфраструктурни компоненти на всяко дисертационно изследване – обект и предмет на изследването, ползваните методи и изследователска методология. Експлицитно е формулирана изследователска теза. Определена е целта на изследването и са представени основните изследователски задачи. Аргументирана е значимостта и актуалността на изследването.

Основната част на изложението е организирано в три глави, които са балансирани като обем. В Глава Първа „ТЕОРЕТИЧНА БАЗА, ПРИНЦИПИ И ПРИЧИНИ ЗА ИЗГОТВЯНЕ НА ДОКЛАДИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ“ е направен литературен преглед, като са представени утвърдени постановки по съществените за дисертационния труд проблеми; и който съдържа необходимата степен на полемичност – чрез която се придобива яснота относно авторовата позиция по разглежданите въпроси. В структурно отношение – главата има осем направления, в които е развит анализа: Устойчиво развитие на обществото; Климатичните промени като предизвикателство пред икономиката; Устойчиво развитие на фирмите; Отчетност на устойчивото развитие на фирмите; Теории за доброволното оповестяване на информация; и др.. Видно от представеното, приложен е дедуктивен подход (метод), чрез който са изведени основните твърдения в дисертационния труд – на база критичния прочит на теоретичните фундаменти в очертаното изследователско поле. Изложението (на анализа в Глава 1) приключва с обособена подчаст – „Изводи“, в която са синтезирани основните твърдения, явяващи се ядро на дисертационната хипотеза. Именно по тази причина считам, че

стъпвайки на достиженията в теорията, полемизирайки с основните твърдения в тях, би било удачно още в тази част на дисертационния труд да се формулира изследователската хипотеза. В представения вариант хипотезата е формулирана и експлицирана като такава единствено и само в Увода. Посоченото – отсъствието на изрична експликация, не засяга качеството на изследването, но следва да се възприеме като препоръка, при решение за популяризиране на изследването (например във формата на монография). Това, от една страна – дисциплинира изследователя и прави анализа целенасочен и концентриран; и от друга – подпомага разбирането, респ. възприемането на авторските тези.

Глава Втора „СТАНДАРТИ ЗА ИЗГОТВЯНЕ И ОДИТ НА ДОКЛАД ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕТО НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ“, е логическо продължение на анализа от Първа Глава; и играе особено важна роля в доказателствената процедура. По същество – формата и преди всичко съдържанието на доклада за устойчиво развитие, има решаващо значение относно политиките, следвани от висшия корпоративен мениджмънт. Всъщност, както става ясно от изложението, връзката е двустранна и обратима. Изложението в Главата е организирано в три направления: (1) Съдържание на доклада за устойчиво развитие и стандарти за изготвянето му, което представя по-широко възприетите стандарти за изготвяне на доклада по устойчиво развитие; (2) Други индикатори за измерване на устойчивото развитие, което представя възможни алтернативи на първите; и (3) Стандарти за външен одит, интерпретираща верификацията (респ.: достоверността) на доклада; както и проблема относно задължителността за изготвянето на такъв доклад. Главата завършва с обобщение – „Проблематика и изводи“.

Глава Трета „ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И ПРИДОБИВАНЕТО НА КОНКУРЕНТНИ ПРЕДИМСТВА ЗА БИЗНЕСА“ е разработена съобразно най-добрите академични стандарти и по същество финализира доказателствената процедура. На основата на данните от проведено емпирично проучване са изведени и валидизирани основните твърдения в дисертационното изследване, респ. хипотезата. Структурирана е в три части: Оценка на мениджмънта за отчетността за устойчиво развитие; Финансови ефекти, наблюдавани при въвеждането на отчетност за устойчивото развитие на фирмата; и Основни изводи. Подбраната структура съответства с поставените, още с Увода, изследователски задачи, както и с формулираната изследователска хипотеза. На практика три от общо четирите Приложения към дисертацията, пряко обслужват изследването в тази трета част на дисертационния труд. В тази връзка – преценката относно достоверността на материала, респ. изследователската добросъвестност, се основава и обосновава на съвместното разглеждане на съдържанието на Трета глава и посочените Приложения (с №№2, 3 и 4).

Основното текстово изложение приключва със „Заключение“. В тази връзка трябва да се подчертае, че то не просто възпроизвежда основните изводи – така, както са изведени в отделните глави, а на тяхна основа се формулират абстрактни твърдения, които имат приносен характер. Претендираните от автора приноси са обособени и представени в списъчен състав, след частта „Заключение“. Следват четири приложения и „Библиография“.

4. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Значимостта на разработката за науката и практиката, респ. приносният характер на изследването, пряко произтичат от значимостта на разработвания проблем, формулираните хипотези и степента на тяхната доказаност. Във връзка с последното – от решаващо значение са адекватно подобрите и правилно приложени изследователски методи, организирани в съответна методика.

Устойчивото развитие е проблематика, която по силата на съдържанието си, се самоналага сред основните в дневния ред на обществото. В този аспект, значимостта на разработката не подлежи на дискусия. Затова вниманието следва да се насочи към авторската хипотеза, както и верификацията ѝ.

На стр.6 от дисертационния труд, авторът е формулирал изследователската си хипотеза, а именно, че „...въвеждането на отчетност за устойчиво развитие може да спомогне за придобиването на конкурентни предимства от страна на фирмите в България“. Много правилно тя е определена като „основна“ (пак там), тъй като изследването в отделните му части изобилства с твърдения във формата на „изводи“, които съвсем резонно, по мое мнение, могат да се определят като хипотези. В този смисъл, при решение за популяризиране на изследването (например във формата на монография, както вече е посочено и по-горе в текста), би било удачно да се работи с конструкция от типа: (основна) теза, с редица поддържащи я хипотези (т.е. подчинени тези, в частност: изводите от частичните анализи). Аргумент в тази насока виждам и в самото изложение. Така на стр. 136 авторът говори за хипотези, които не са предварително формулирани: „Хипотезите, че негативните ефекти могат да се изразяват в разкриването на чувствителна вътрешна информация за фирмата, или докладването да предизвика негативни реакции в заинтересовани страни, както и неблагоприятната възможност фирмата да влоши имиджа си, на практика отпадат“ (стр. 136).

Пак в тази връзка – наличието на множество значими изводи (в отделните части) считам, че така експлицираната хипотеза, може да се формулира много по-категорично. Всъщност може да се приеме, че такава прецедация е налице, тъй като на стр. 135, авторът сочи, че

„... съществува взаимовръзка между отчитането на устойчивото развитие и придобиването на устойчиви конкурентни предимства като: подобрен имидж на фирмите, по-добро управление на риска, подобрена ефективност, увеличаване на продажбите, намаляване на стойността на собствения капитал и по-висока фирмена стойност, повишаване на иновативността, мотивация на служителите и др.“ (стр. 135). В добавка към това е изводът, че от решаващо значение (поне в български условия) за наличието на такава обвързаност, е причината за въвеждането на отчетността по отношение устойчивото развитие. Така при фирмите, които са въвели такава отчетност – по силата на нормативна регулация (изискване) – „...не се забелязват непосредствени позитивни финансови ефекти, докато при компаниите, започнали търсейки изграждането на определени конкурентни предимства или налагането на определени ценности, непосредствени позитивни финансови ефекти могат да бъдат идентифицирани. Значителни негативни финансови ефекти, свързани с въвеждането на отчетност за устойчиво развитие, не могат да бъдат идентифицирани и при двете групи компании“ (стр. 152). Във връзка с последното, на основата на проведеното емпирично проучване, авторът аргументира вече цитираните изводи (хипотези, стр. 136), относно характера на възможните (предполагаме) негативни ефекти и степента на сбъдването им. В логично допълнение към тях е извода, че „...две трети от мениджърите, които споделят, че срещат трудности при избора на стандарт, не използват утвърден стандарт, а отчитат избрани от тях екологични и социални показатели“ (стр. 139-140). Трябва да се отбележи, че авторът окачествява последното като „закономерност“. По същия начин – търси „закономерности“ във финансовото развитие (на таргетираните фирми), на основата на съответния финансов анализ (стр. 141). Считам, че би било по-удачно вместо „закономерности“ да се ползва заместващ термин (например: зависимост).

Авторът претендира приноси – представени списъчно на стр. 157, които приемам (като цяло), но определени възражения могат да се предявят към първия и втория, очертани от автора приноси, а именно: по отношението на систематизациите. Внимателният прочит на дисертационния труд дава основание за възможността това да бъде направено, но считам, че в тази насока е необходимо още малко усилие. Ясно е, че посоченото по никакъв начин не омаловажава постигнатото или пък засяга високото качество на представения дисертационен труд. Нещо повече, считам, че авторът е пропуснал да очертае други свои важни аспекти на изследването, които определено имат приносен характер. Така на стр. 108, при представяне целите на емпиричното проучване, респ. конкретизация на задачите, които решава – би било уместно част от тях да се преформулират и като хипотези (в смисъла на подчинени на основната теза твърдения). При такава постановка на анализа, успешното им доказване (което и без това е налично), дава възможност за извеждане, респ. претендиране на авторов принос.

Посоченото очертава и възможни перспективи за развитие на творческите търсения на автора в предметната област на дисертационното изследване.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите, които докторант Момчилов представя по процедурата, са посочени в Автореферата. Това са три статии, публикувани в български списания в периода 2021-2022 г.; и една студия (публикувана 2020 г.). Видно от статистиката, поддържана от издателите, публикациите се радват на определен интерес от страна на аудиторията. Така най-новите статии (за съвсем кратък период) са прегледани 158 пъти, като са изтеглени 124 пъти (към 16:00ч. на 28/07/22г.).

В съдържателен аспект, трябва да се отбележи, че публикациите отразяват отделни ключови аспекти на дисертационното изследване. Публикуването им може да се приеме за успешна апробация на изводите в тях, предвид редколегията на изданията, респ. рецензирането на статиите. Приветствам този подход.

6. Преценка за изпълнение на минималните национални изисквания

От представените материали може да се направи обосновано заключение, относно пълно изпълнение от кандидата – докторант Георги Момчилов, на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионалното направление 3.8. Икономика.

7. Автореферат

Съдържанието и качеството на автореферата отговарят на възприетите академични стандарти и изискванията на съответните правилници; и отразява основните резултати, постигнати в дисертационния труд.

8. Критични забележки и препоръки

В хода на изложението по предходните точки са направени конкретни критични забележки и препоръки към проведеното изследване, поради което в тази част ще маркирам някои (с формален характер), които да подобрят оформлението и представянето на труда. На първо място е необходимо авторът да се придържа към определена абривиатура – например

Глобалната инициатива за отчитане на места е посочена като GRI, на други като ГИО. Текстът, на някои места трябва да се подравни. Много полезно (при решение за популяризиране на дисертационния труд) би било да се изготви индексен указател.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Правилника за приемане и обучение на докторанти във Висшето училище по застраховане и финанси.

Дисертационният труд показва, че кандидата Георги Янчев Момчилов **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по Професионално направление 3.8. Икономика, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научни изследвания.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на останалите членове на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Георги Янчев Момчилов в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; Професионално направление 3.8. Икономика.

28/07/ 2022 г.

Рецензент:

доц. д-р Ивайло Беев